

Tarihi Süreçte İslam Öncesi Dönemden Günümüze Cahiliye Anlayışı

Mustafa EĞİLMEZ*, Emrullah Sezer KARAMAN** & Enes GÜREŞ***

Araştırma Makalesi:

Geliş Tarihi: 09/ 02/ 2026

Kabul Tarihi: 24/ 05/ 2026

Öz

Bu araştırma, İslamiyet'in doğuşundan önce Arap toplumunun sosyal, siyasi, kültürel durumunu ve genel yapısını açıklayan "Cahiliye" kavramını tarihsel, kavramsal ve güncel yönleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın kapsamı, İslam öncesi Arap Yarımadası'nın coğrafi yapısından başlayarak, bölgede hüküm sürmüş Ma'in, Sebe, Himyer, Gassani ve Lahmi gibi İslamiyet öncesi Arap devletlerinin Siyasi tecrübelerini, kabile asabiyetine dayalı sosyal yapı ve dönemin ekonomik unsurlarını içermektedir. Araştırma hazırlanırken temel İslami kaynaklar, Taberî ve İbnü'l-Cevzi gibi erken dönem tarihçi ve müfessirlerin eserleri ile modern İslam düşünürlerinin analizlerinden faydalanılmıştır. Makalede yapılan analizler, Cahiliye kavramının yalnızca İslam öncesi bir zaman dilimine hapsedilmiş basit bir "bilgisizlik" dönemi olmadığını ortaya koymaktadır. Aksine Cahiliye; kavramsal olarak "hilm" (sağduyu, yumuşak huyluluk) karşıtı olan "cehl" (öfke, fevriyet) kökünden beslenen bir zihniyet biçimidir. Bu zihniyette adaletin yerini, haklı ya da haksız olduğuna bakılmadan kendi kabilesini, kendi grubunu savunmayı öngören "asabiyet" almıştır. İnanç boyutunda ise Allah'ın varlığına inanılmakla beraber, Allah'a ulaşmak için aracı kılınan putlar (Lât, Menât, Uzza, Hübel) üzerinden şekillenen bir şirk düzeni hâkimdir. Sosyal hayatta kadının bir meta olarak görülmesi, kız çocuklarının diri diri gömülmesi gibi uygulamalar ve ekonomik hayatta faiz ile kumarın (meysir) yaygınlığı bu çarpık zihniyetin tezahürleridir. Bu araştırma Cahiliye zihniyetinin sadece geçmişte kalmayıp günümüzde de sürdüğünü göstermektedir. Günümüzde sosyal medyada yaygınlaşan "linç kültürü", Cahiliye Devri'ndeki fevri öfke patlamalarının dijital bir yansımasıdır. Geçmişin kabile asabiyeti, bugün ırkçılık ve ideolojik fanatizm olarak devam etmekte; Gazze ve Srebrenitsa örneklerinde görüldüğü gibi "bizden olanın zulmüne sessiz kalma" anlayışı sürmektedir. Ayrıca kadının modern reklam endüstrisinde metalaştırılması, kumarın şans oyunları şeklinde teşvik edilmesi ve insanların para, makam veya ideolojileri "çağdaş putlar" hâline getirerek putları günümüzde yeniden var etmesi, Cahiliye'nin bir anlayış biçimi olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Sonuç olarak bu araştırma,

* Dr. Öğr. Üyesi; Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu, Türkiye. E-mail: megilmez@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1135-2928.

** Yüksek Lisans Öğrencisi; Kastamonu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Kastamonu, Türkiye. E-mail: 241161009@ogr.kastamonu.edu.tr, ORCID: 0009-0005-8485-2175.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi; Kastamonu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Kastamonu, Türkiye. E-mail: 241161008@ogr.kastamonu.edu.tr, ORCID: 0009-0001-9964-3713.

Atf Bilgisi: Eğilmez, Mustafa, Karaman, Emrullah Sezer & Güreş, Enes (2026). Tarihi Süreçte İslam Öncesi Dönemden Günümüze Cahiliye Anlayışı. Kastamonu Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2, S. 1, s. 22-45.

İslam'ın mesajı dikkate alındığında, Cahiliye'nin yalnızca geçmişte kalmış bir dönem olmadığını; insanın ilahî ilkelerden uzaklaştığı her durumda yeniden ortaya çıkan bir düşünce biçimi olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Cehl, Cahiliye, Şirk, Put.

The Concept of Jahiliyyah from the Pre-Islamic Period to the Present

Abstract

This research seeks to investigate the concept of Jahiliyyah, a term elucidating the social, political, and cultural milieu as well as the general structure of pre-Islamic Arab society, across its historical, conceptual, and contemporary dimensions. The scope of the research encompasses the geographical structure of the pre-Islamic Arabian Peninsula, the political experiences of pre-Islamic Arab States such as the Minaeans, Sabaeans, Himyarites, Ghassanids, and Lakhmids that ruled the region, the social structure based on tribal asabiyyah, and the economic elements of the period. In the preparation of this study, primary Islamic sources, the works of early period historians and exegetes such as al-Tabari and Ibn al-Jawzi, and the analyses of modern Islamic thinkers were utilized. The analyses conducted in the article reveal that the concept of Jahiliyyah is not merely a simple period of “ignorance” confined to a pre-Islamic timeframe. On the contrary, Jahiliyyah is a mindset fed by the root “jahil” (anger, impulsiveness), which is conceptually the opposite of “hilm” (prudence, forbearance). In this mindset, justice is replaced by asabiyyah, which prescribes defending one’s own tribe or group regardless of whether they are right or wrong. Regarding faith, although belief in the existence of Allah was present, a system of shirk (polytheism) prevailed, shaped through idols (Lat, Manat, Uzza, Hubal) established as intermediaries to reach Allah. Practices such as viewing women as commodities in social life, burying female infants alive, and the prevalence of usury and gambling (maysir) in economic life are manifestations of this distorted mindset. This research demonstrates that the Jahiliyyah mindset is not merely a thing of the past, but persists in the present day. The “lynch culture” becoming widespread on social media today is a digital reflection of the impulsive outbursts of anger seen in the Jahiliyyah era. The tribal asabiyyah of the past continues today as racism and ideological fanaticism; as seen in the examples of Gaza and Srebrenica, the mentality of “remaining silent against the oppression committed by one of us” persists. Additionally, the ongoing existence of Jahiliyyah as a paradigm is evidenced by the commodification of women in the modern advertising sector, the incentivization of gambling disguised as games of chance, and the recreation of idolatry today through the veneration of wealth, status, or ideologies as “contemporary idols”. In conclusion, this study demonstrates that, in light of the Islamic message, Jahiliyyah is not merely a bygone historical era, but rather a paradigm of thought that resurfaces whenever humanity deviates from divine principles.

Keywords: Islamic History, Jahl, Jahiliyyah, Polytheism, Idol.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi, büyük zihniyet dönüşümleri ve yeni medeniyetlerin ortaya çıkışıyla şekillenmiş; bazı medeniyetlerin ise zamanla tarih sahnesinden çekilmesine tanıklık etmiştir. VII. yüzyılın ilk çeyreğinde Arap Yarımadası'nda ortaya çıkan İslam, özgün değerler sistemi ve kurumsal yapısıyla yeni bir medeniyet inşa etmiştir. İslam'ın getirdiği mesajın muhtevasını ve ortaya koyduğu yeni insan tasavvurunu tam olarak anlayabilmek için “Cahiliye” tabirinin doğru biçimde analiz edilmesi gerekmektedir. Cahiliye, basit bir okuma-yazma bilmezliği değil, bir yaşam kültürünü tanımlamaktadır. Kavramsal açıdan bakıldığında “Cahiliye”, ilmin zıddı olan “cehl” (bilgisizlik) kökünden türemiş görünse de İslam düşünce atlasında daha çok “hilm” (yumuşak başlılık) kavramının karşıtı olarak anlaşılmalıdır. Cahiliye; cehaletten ziyade fevriyeti, adaletsizliği ve insanın kendi arzularını putlaştırdığı bir durumu ifade etmektedir. Makalenin ilerleyen kısımlarında daha detaylı anlatılacağı üzere, Arap Yarımadası'nın çetin coğrafi şartları altında

şekillenen kabile soyluluğu, beraberinde “asabiyet” temelli bir sosyal düzen getirmiştir. Kan bağına dayalı bu sadakat anlayışı, adaletin yerini gücün almasına, zayıfın ezilmesine ve kadının nesneleşmesine yol açmıştır. Allah’ın varlığına aracılara ulaşmayı benimseyen şirk anlayışı ise insanın manevi özgürlüğünü putlara ve hevâsına bağımlı kılmıştır. Arapların İslam öncesi dönemde toplumlarının dinî ve siyasi yapılanmaları ile ekonomik uğraşları Cahiliye anlayışının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Nitekim Cahiliye anlayışı ve zihniyet kalıpları, günümüzde de çoğu zaman fark edilmeksizin toplumsal hayatta varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle söz konusu zihniyetin sosyal yapı üzerindeki etkilerinin ve işlevlerinin akademik bir çerçevede incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırma, klasik ve modern kaynakların mukayeseli değerlendirilmesiyle hazırlanmıştır. Dönemin tarihsel arka planını ve esbâb-ı nüzûlü anlamlandırmak amacıyla başta Taberî’nin tarih ve tefsir eserleri temel alınmış; sosyal yapı ve kadının konumuna dair analizlerde İbnü’l-Cevzî’nin *Zâdü’l-Mesîr*’inden, siyasî gelişmelerde ise İbn-i Hişâm’dan yararlanılmıştır. Kabile asabiyetinin sosyolojik yorumu için İbn-i Haldun’un *Mukaddimê*’si esas alınmıştır. Modern literatürde Neş’et Çağatay, Cengiz Tomar ve Philip K. Hitti’nin çalışmaları başvuru kaynağı olarak kullanılmış; kavramsal çerçevede Seyyid Kutub’un Cahiliye’yi bir “inanç ve duruş” olarak tanımlayan yaklaşımı ile Ignaz Goldziher’in tezleri dikkate alınmıştır. Ayrıca Murat Sarıcık’ın Cahiliye Dönemi üzerine yazdığı eserler, araştırmanın anlatımı ve metodolojisi üzerinde etkili olmuştur.

İslam Öncesi Araplar ve Arap Coğrafyası

İslamiyet’in doğuşundan önce Cahiliye Araplarının yaşadığı çevreyi tanımak, İslam inancının hangi toplumsal zemin üzerinde ortaya çıktığını ve İslam medeniyetinin nasıl bir ortamda teşekkül ettiğini anlamak açısından önemlidir. Ayrıca Cahiliye Dönemi’nin sosyal ve kültürel yapısını doğru biçimde analiz etmek, “Cahiliye” kavramının mahiyetini ve kapsamını daha net biçimde ortaya koyacaktır.

Sâmî kavimlere mensup olan Araplar, tarihsel süreç içerisinde Arap Yarımadası’nı yurt edinmişlerdir. Klasik kaynaklarda Araplar genel olarak iki ana grupta tasnif edilmiştir: Arab-ı bâide ve Arab-ı bâkiye. Arab-ı bâide, tarihin erken dönemlerinde yaşamış ancak zamanla ortadan kalkmış toplulukları ifade etmektedir. Bu gruba dair bilgiler sınırlı olup daha çok rivayetlere dayanmaktadır. Âd, Semûd, Medyen, Tasm, Amâlika, Câsim, Abdü Dahm, Ubeyl, Hadûra, Cedîs ve Birinci Cürhüm kabileleri bu kategoride zikredilmektedir. Söz konusu toplulukların Arap Yarımadası dışına çıkarak Suriye ve Mısır’a kadar yayıldıkları rivayet edilmektedir. Arab-ı bâkiye ise soyları devam eden Arap topluluklarını kapsamaktadır ve iki alt gruba ayrılmaktadır: Arab-ı âribe ve Arab-ı müsta’ribe. Arab-ı âribe (Kahtânîler), aslen Arap kabul edilen ve anayurtları Yemen olan topluluklardır. Cürhüm ve Ya’rub kollarına ayrılan bu gruplar, çeşitli göç hareketleri

sonucunda Arabistan'ın farklı bölgelerine dağılmışlardır. Arab-ı müsta'ribe ise sonradan Araplaşmış toplulukları ifade etmektedir. Adnânîler, İsmâîlîler, Meaddîler ve Nizârîler gibi isimlerle de anılan bu grubun kökeni, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'e dayandırılmaktadır. Rivayete göre Hz. İsmail, annesi Hz. Hacer ile birlikte Mekke'ye yerleştikten sonra Yemen'den gelen Cürhüm kabilesi arasında yetişmiş, Arapça'yı onlardan öğrenmiş ve Cürhümlülerden bir kadınla evlenerek neslini sürdürmüştür. Hz. Peygamber'in soyu da bu silsileye dayanmakta olup Arab-ı müsta'ribe grubuna dâhil kabul edilmektedir. Bu topluluklar zamanla Mekke dışına da yayılmışlardır (Yıldız, 1991, s. 321-324).

Arap Yarımadası, tarih boyunca Arap topluluklarının yoğun olarak yaşadığı coğrafyayı ifade etmektedir. İslam coğrafyacıları yarımadayı farklı şekillerde tasnif etmiş; bazıları Yemen, Necid, Hicâz ve Tihâme olmak üzere dört ana bölgeye ayırırken, bazıları daha farklı sınıflandırmalar yapmıştır. Coğrafi bakımdan yaklaşık 3 milyon km² yüzölçümüne sahip olan yarımada, doğuda Hint Okyanusu ve Basra Körfezi, batıda Kızıldeniz ile çevrilidir. Bu konumu itibarıyla Hindistan, İran ve Afrika'dan doğal sınırlarla ayrılmaktadır. Güneyde Serât sıradağları uzanmakta; bu dağların batı eteklerinde Tihâme Ovası yer almaktadır. Sina'dan başlayarak kıyı boyunca Yemen'e kadar uzanan dağ silsilesi de bölgenin önemli fiziki unsurlarındandır. Kuzeyde Nüfûd, güneyde ise Rub'u'l-Hâlî Çölleri bulunmaktadır. Yarımadanın doğu kesimi Necid, güneydoğusu Umman, güneyi ise Yemen olarak adlandırılmaktadır. Büyük ölçüde sıcak kuşakta yer alan bölgede yazlar oldukça sıcak geçmekte; Yemen hariç olmak üzere yağış miktarı sınırlı kalmaktadır. Sürekli akarsulara nadiren rastlanmakta, özellikle kuzey kesimlerde vahalar yerleşim açısından önem arz etmektedir (Büyükcoşkun, 1991, s. 252-258).

Siyasî Durum

Maîn (Mina) Krallığı, milattan önce yaklaşık XIV–VII. yüzyıllar arasında Yemen'de hüküm sürmüş eski bir Güney Arabistan devletidir. Başkentleri Maîn (Karne/Karnâ) olup bölgedeki ticaret yollarını kontrol eden önemli bir siyasi teşekkül olarak öne çıkmıştır. Tarihî veriler, devletin özellikle ticaret ve imar faaliyetlerinde ileri bir düzeye ulaştığını göstermektedir. Güney Arabistan yazı sistemini kullanarak çivi yazısı yerine kendi alfabelerini geliştirmişlerdir. Ayrıca su bentleri ve sulama sistemleri inşa ederek tarımsal verimliliği artırmış, ticaret ağları sayesinde ekonomik güç kazanmışlardır (Demircan, 2015, s. 5; Tomar, 2013, s. 402).

Maîn Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesinin ardından bölgede hâkimiyet kuran siyasi güç, MÖ yaklaşık 700–115 yılları arasında varlığını sürdüren Sebe Krallığı olmuştur. Başkent olarak Ma'rib şehri belirlenmiş ve burası siyasi ve ekonomik merkez hâline getirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Sebe Melikesi olarak anılan ve İslami literatürde Belkıs adıyla bilinen hükümdara da atıfta bulunmaktadır. Sebeliler, Güney Arabistan yazısını geliştirerek Arap alfabesinin erken

biçimlerinin oluşumuna katkı sağlamış; Maîn Devleti'nde olduğu gibi ticaret ve denizcilik alanlarında da önemli bir konuma ulaşmışlardır. Devletin zayıflaması ve yıkılışında, özellikle Ma'rib Seddi'nin yıkılmasıyla ilişkilendirilen büyük sel felaketlerinin etkili olduğu kabul edilmektedir (İbn-i Hişam, 2006, s. 47-49; Tomar, 2013, s. 402).

Aden'in doğu kısımlarında başkenti Temna olan Kataban Devleti MÖ 450-400 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bir diğer devlet olan Hadramut Krallığı ise Şebve başşehri merkezli olarak MÖ beşinci asrın ortalarından MS ilk asrın başlarına dek varlığını sürdürmüştür. Bu iki devlet Sebe ve Maîn Krallıkları ile aynı dönemde hüküm sürdüğü için zaman zaman onların hâkimiyetlerine girmişlerdir. Nitekim Neş'et Çağatay, Hadramutluların Kane limanını idare ettiklerini, Hindistan ile ticaret yaptıklarını ve Maînlilere bağlı olduklarını aktarmaktadır. Bunlardan başka Yemen'de hüküm süren küçük devletçikler Cebânîler ve Karililerdir (Yeşilyurt, 2011, s. 14-17).

Güney Arabistan'da MÖ 115'ten MS 300'e kadar hüküm süren Himyerîler, Maîn ve Sebe kültürlerinin mirasını devralarak Zafâr'ı merkez ittihaz etmişlerdir. Süregelen çatışmaların akabinde Habeş hâkimiyetine giren bölge, Himyerli Seyf'in Sâsânî hükümdarı Kısra Enûşirvân'dan temin ettiği askerî destekle Habeşlilerden arındırılmıştır. Ancak kurulan Sâsânî destekli ortak idare kalıcı olmamış ve Yemen, İslam fetihlerine kadar doğrudan bir Sâsânî eyaleti statüsüne düşmüştür (Yeşilyurt, 2011, s. 35-36; Hitti, 1968, s. 85).

Ma'rib Seddi'nin yıkılışının ardından miladi III. yüzyılda Suriye (Belkâ ve Havran) bölgesine intikal eden Kahtânî kökenli Gassânîler, askerî muvaffakiyetleri sayesinde Tedmür ve Şam'a hâkim olmuşlardır (İbn-i Hişam, 2006, s. 47-49). Bölgedeki Sâsânî-Lahmî nüfuzuna karşı, aynı dini (Hristiyanlık) paylaştıkları Roma İmparatorluğu ile stratejik bir iş birliği tesis etmişlerdir. Siyasi ve askerî gücünün zirvesine II. Hâris b. Cebele (529-569) döneminde ulaşan devlet; Hîre idaresini mağlup etmiş ve Sâsânî-Lahmî ittifakına karşı Kinnesrîn'de kesin bir zafer kazanmıştır. Hâris'ten sonra yönetimi devralan Münzir'in ve ardından oğlu Nu'mân'ın Monofizit inançları sebebiyle Roma tarafından tutuklanmaları, devletin otorite boşluğuna düşerek parçalanmasına yol açmıştır. Sâsânîlerin Şam'ı işgaliyle fiilen sona eren Gassânî idaresi, İmparator Herakleios'un bölgeyi geri almasına rağmen eski gücüne kavuşamamıştır. Son hükümdar Cebele b. Eyhem'in 636 yılındaki Yermük Savaşı'nda Müslümanlara mağlup olmasıyla devlet tarih sahnesinden tamamen çekilmiştir (Hitti, 1968, s. 88; Çağatay, 1957, s. 21-22; Erbil, 2023, s. 76-80).

Ma'rib Seddi'nin yıkılmasıyla Yemen'den Irak'a göç eden Kahtânî kökenli Lahmîler (Hîreliler), 240'lı yıllarda Amr b. Adî önderliğinde Hîre merkezli siyasi bir teşekkül kurmuşlardır (Ağırakça, 1996, s. 397-398). Devletin en meşhur hükümdarı İmrüülkays (288-328) devrinde Sâsânî ve Bizans imparatorluklarıyla konjonktürel ittifaklar akdedilmiştir. Sâsânîlerle çift yönlü siyasi ilişkiler kuran Lahmîlerin hâkimi Nu'mân el-A'ver (403-431), askerî bir müdahaleyle Behrâm-ı Gür'u

Medâin'de Sâsânî tahtına çıkarmıştır. VI. yüzyılda III. Münzir, 531 Kallinikum Savaşı'nda Bizans ordusunu mağlup etse de Sâsânî-Bizans savaşları (539-545) sırasında Gassânîlere yenilerek maktul düşmüştür. Son hükümdar III. Nu'mân b. Münzir'in (580-602) Kısra Pervîz'in emriyle idam edilmesinin ardından Lahmî idaresi fiilen son bulmuştur (Kapar, 2003, s. 54-55). Netice itibarıyla dönemin iki rakip devleti olan Lahmîler ve Gassânîler, Bizans ve Sâsânî nüfuzunda kalmakla birlikte bu imparatorlukların bölgedeki askerî vekil gücü olarak tarihî bir misyon üstlenmişlerdir (Cengiz & Canpolat, 2021, s. 737-744).

Cahiliye Kavramı

Cehl (جهل) kökünden türemiş olan Cahiliye kelimesi genel olarak ilmin zıddı yani bilgisizlik şeklinde tarif edilmiştir. Cehalet kelimesinin asıl anlamı insanın bilgidен yoksun olması olarak açıklanmıştır. Ayrıca bir şeye olduğundan başka bir biçimde inanmak ve bir şeye hak ettiğinden farklı şekilde davranmak manaları verilmiştir. Cahiliye kelimesi mensubiyet bildirmekte olup cahile ait, cahile özgü olmayı ifade eder. İfadenin müzekkeri cahilî iken müennesi câhiliyye'dir (Fayda, 1993, s. 17; el-İsfehânî, 2012, s. 249-250). "Cehl" köküne farklı anlamlar yüklenmiştir. Bunlardan biri, kişinin iradesine hâkim olamayarak öfkelenmesi, bunun neticesinde sağlıklı düşünme yetisini yitirmesidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bir kıssada geçen diyalogdaki "cahillik", salt bilgi eksikliğinden ziyade hilim (olgunluk ve itidal) yoksunluğunu ifade etmektedir. Kıssaya göre İsrailoğulları, Hz. Mûsâ'nın kendilerine Allah'ın kurban kesme emrini bildirmesi üzerine, "Bizimle alay mı ediyorsun?" demişler; Hz. Mûsâ ise böyle bir tutumun cahillik olacağını belirterek, "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" (Bakara, 2/67) şeklinde dua etmiştir (Turhan, 2017, s. 152).

Müslümanlar ilk dönemlerden itibaren İslam öncesi dönemi "Cahiliye" olarak isimlendirmişlerdir. Arap Yarımadası halklarının bu devirde kabileler hâlinde bilgisizlik içinde hayat sürmeleri yanında putperest inanca sahip olmaları ve iyiyi öğütleyen bir dinî inançta olmamaları, ahlak dışı bir yaşayışta bulunmaları bu adlandırmanın tercih edilmesinde etkili olmuştur (Yalar, 2005, s. 78-79).

Cahiliye Dönemi için kullanılan asıl adlandırma ise "asrû'l-câhiliyye" yani "bilgisizlik çağı"dır. İslam'ın aydınlanma ve cehaletten kurtulmayı ifade etmesi, kavram ve mana olarak Cahiliye'nin karşıtı olduğunu göstermektedir. Cahiliye'nin neden yerildiğini anlamak ve hangi sebeplerle İslam'ın aydınlık olduğunu ortaya koymak, İslam'ın ve Cahiliye'nin tam anlamıyla ne olduğunu anlamamıza imkân sağlayacaktır. Özetle Cahiliye'nin tam ve doğru olarak anlaşılması İslam'ın ve Hz. Peygamber'in getirdiği mesajın hakkıyla anlaşılmasını sağlamış olacaktır. Cahiliye kavramının bir diğer anlamı "zorba" olarak gösterilirken bazı yazarlar bunun İslam öncesi Araplara cahil deme tutarsızlığına karşı geliştirilmiş bir zorlama olduğunu belirtmekte ve bununla beraber İslam'ın modern manada barbarlığın karşıtı sayılmasını, Hz. Peygamber'in "Sende Allah'ın sevdiği

iki haslet vardır: Hilm ve teennî.” (Müslim, “İmân”, 25) sözüne dayandırmaktadırlar. Bu eleştiriyeye göre ötekini “barbar” ve “zorba”, kendini “medeni” olarak tanımlamak Antik Yunan’dan beri süregelen Batılı bir düşünme biçimidir. Müsteşriklerin dışında Fârâbî’nin *el-Medînetü’l-Fâzıla*’sının karşısına konumlandığı “el-Medînetü’l Cahile”den hareketle cahil kelimesinin burada mutlak bilgisiz ve zorba anlamında değil zulmün arkasındaki zihniyet manasında kullanıldığını ve bunu fiilî saldırı, fevriyet anlamlarına indirgemenin de hatalı bir tutum olduğu ifade edilmiştir. İlk Müslümanların cahiliye kavramını Kur’an-ı Kerim ve fıkhi öğrenmekten uzak olanlar için kullandıkları ifade edilmiştir (Çavuş, 2016, s. 49-55; Canıklı, 2020). Bu eleştirilere cevap niteliğinde olacak şekilde bazı yazarlar cehlin mukabili olarak hilm’i görür. Hilmin varlığı cehlin ortaya çıkmasını engeller. Sert bir tepki vermektense tavrını yumuşatana “halim” denir. Cahiliye şuurinde mukabil anlamda olmak üzere cehl ve hilm kelimeleri beraber kullanılmıştır. Hilm kelimesinin cehlin mukabili olmasının ve korkaklıkla bağdaştırılmayacağını delili ise hilm sahibi kimsenin kendini cehle zorlayan her duruma direnmesi ve güçlülük karşı koymasındadır. Bu bağlamda “halim” kimse, öfkesine hâkim olabilen, itidalli ve güçlü kişidir. Bu karşıtlık dikkate alındığında, hilm ile cehl kavramlarının birbirinin mukabili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla cehlin fevriyet ve saldırganlıkla ilişkilendirilmesi zorlama bir yorum değil, kavramın tarihsel ve semantik çerçevesiyle uyumlu bir değerlendirmedir (Alrawashdeh, 2019, s. 11-13).

Seyyid Kutub, Cahiliye kavramını yalnızca sözlük anlamı üzerinden değil, bir zihniyet modeli çerçevesinde değerlendirmektedir. Ona göre Cahiliye, tevhid inancı ile bunun dışındaki inanç ve hayat tasavvurları arasındaki ayrımı ifade eder. Bu bağlamda İslam’ın dışında kalan her inanç ve sistem, tevhid ilkesine dayanmadığı ölçüde Cahiliye kapsamında değerlendirilmektedir. Kutub’a göre Cahiliye, belirli bir tarihsel döneme indirgenemez; aksine her çağda ortaya çıkabilecek bir inanç ve zihniyet biçimidir. Dolayısıyla Cahiliye, geçmişte kalmış bir süreç değil; tevhid ilkesinden uzaklaşıldığı her durumda yeniden tezahür edebilen bir olgudur. Nitekim o, bu yaklaşımını şu şekilde ifade eder: “Gerçek şu ki Cahiliye tarihî bir dönemden ibaret değildir. Aksine Cahiliye bir tavır alış, bir durum, bir inanış ve bir düşünüş biçimidir; bu temeller üzerinde şekillenen organik bir yapılanmadır.” (Güner, 2015, s. 46).

Kur’an-ı Kerim’de Cahiliye Kavramı

Cahiliye kavramı, Mekkî ayetlerde yer almamakta; dört Medenî ayette geçmektedir. Bu durum, kavramın Kur’an-ı Kerim’in nüzul süreci içerisinde anlam çerçevesi kazandığını göstermektedir.”Cahiliye” kelimesinin geçtiği ilk ayet ise Âl-i İmrân Suresi’nin 154. ayetidir (Çavuş, 2016, s. 56). Hicretin üçüncü yılında, Uhud Savaşı’nda Allah Resülü’nün emrini dinlemeyen Müslümanların bozguna uğramaları sonrası inen ayette “(Bozguna) kederden sonra O birtakımınızı kendinden geçirecek şekilde size emniyet ve huzur indirdi. Oysa (Medinelilerden)

.....
birtakımınız da kendi dertlerine düşmüşlerdi. Haksız yere Allah hakkında, zann-ı cahiliye ile (Cahiliye Devri'nde olduğu gibi) inanıyorlardı.” buyurulmuştu (Sarıcık, 2004, s. 42). Müslümanlar mağlubiyetin ardından Hz. Peygamber'le sığındıkları kayalıkta emniyet ve huzur bulmakla, uykuya dalmışlardı. Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğuna, kazaya ve kadere inandıkları için bu mağlubiyet onları rahat bir uykuya dalmaktan alkoymamıştı (Yazır, 2021, s. 192-193). Fakat ayette söz edildiği üzere bir grup Allah'ın kudretine kesin olarak iman etmediklerinden can kaygısına düşmüşlerdi. Kendi hâlleri için endişeliydiler. Gözlerine uyku girmiyordu çünkü Allah'a cahiliye zannı ile yani cahiliye insanının inancıyla inanmışlardı. Cahiliye Arapları Allah'a inanmakla beraber O'na şirk koşarlar ve peygambere inanmazlardı. İşte orduda bulunan bazıları da “İş elimizde olsa, reyimizle amel edilse, (gençlerin sözüne uyulup buraya gelmesek), burada öldürülmezdik” diyerek ecelin değişeceğine inanıyorlar, her şeyin kaderdeki gibi olacağını kabul etmemiş oluyorlardı. Bu cihetle cahiliye imanını sahiplenmiş durumuna düşüyorlardı (Sarıcık, 2004, s. 43-44).

Cahiliye kelimesinin geçtiği diğer bir ayet Hendek Savaşı ve Benî Kurayza Gazvesi'nden sonra nazil olan Ahzâb Suresi'nin 33. ayetidir. Ayette Hz. Peygamber'in hanımlarına uyarıda bulunmaktadır: “Evlerinizde oturun, önceki cahiliye devri kadınlarının açılıp saçılması gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve peygamberine itaat edin. Ey Ehl-i Beyt, Allah sizi günah ve kötülüklerden arındırıp tertemiz yapmak ister.” (Ahzab, 33/33). Ayette geçen “teberrüce'l-câhiliyye” ifadesindeki teberrüc kelimesinin kökü, be-ra-ce ifadesi olup “bâriz ve yüksek olan her nesne” manasına gelmektedir (Turhan, 2017, s. 160). Taberî'nin aktardığına göre kadının yüzünü ve cazibesini insanların önünde göstermesi, takılarını ve zinetini başkalarına göstermesi, yürüyüşü, endamı ve işvesi ile dikkat çekip kendini göstermesi teberrüc kelimesi hakkında yapılan diğer yorumlardır (Taberî, 1996, s. 494-496). İbnü'l-Cevzî ise cahiliye teberrücünü altı kısımda ele alır. Birincisi, kadının çıkıp erkekler arasında yürümesidir. İkincisi, kırtarak ve cilveli yürüyüştür. Üçüncüsü, böbürlenmedir. Dördüncüsü, kadının inci süslü elbise giyip yolun ortasında onla yürümesidir. Beşincisi, kadının başını açıp bağlamaması ve küpelerini, kolyelerini göstermesidir. Altıncısı, kadının mal olarak örtünmeye gücü olmasına rağmen açık giyinmesidir (İbnü'l-Cevzî, 2009, s. 494-495).

“Cahiliye hükmünü mü istiyorlar? Kesin inanmış bir topluluk için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir ki?” (Maide, 5/50) Ayeti cahiliye hakkında inmiş başka bir ayettir. Ebussuûd Efendi burada Cahiliye'den kastın hükümlerden sapmaya ve bir tarafı kayırmaya sebep olan nefsin isteklerine tabi olmuş cahil millet olduğunu ifade eder. Kitap ehlinden olduklarından bu ifade Yahudiler için kullanılmıştır. Yahudiler kitapta ve vahiyde yer almayan hükümleri nefislerine uyararak cehaletten dolayı cahiliye hükümlerini istemektedirler. Cahiliye insanları ve hükümleri servete, makama değer verir. Bu sebeple hevâlarına tabi olurlar ve hakları gözetmeyip iskarlar. Öyle ki Nadîroğulları ve Kurayzaoğulları Yahudileri aralarındaki bir cinayet davasında

cahiliye hükmüne göre karar verilmesini Allah Resulü'nden talep etmişler de Hz. Peygamber'in onlara öldürülenlerin eşit olduğunu söylemesi üzerine buna itiraz etmişlerdi. İşte bu ayet onun üzerine nazil olmuştu (Alrawashdeh, 2019, s. 26-27). Başka bir rivayetteyse Ka'b b. Esed, Abdullah b. Sûriyâ ve Şa's b. Kays'ın da içinde bulunduğu Yahudi eşrafının Hz. Peygamber'i denemek amacıyla ona geldikleri ve anlaşmazlığa düştükleri bir meselede kendi lehlerine karar vermesini istedikleri, Hz. Peygamber'in ise bu talebe olumsuz cevap verdiği ve bunun üzerine ayetin inmiş olduğu anlatılır (Turhan, 2017, s. 162-163).

Hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber, gördüğü rüya üzerine Müslümanlara Mescid-i Haram'a gireceklerini müjdelemişti. Müslümanlardan oluşan kabile haram aylardan olan Zilkade ayında Mekke'ye doğru umre yapmak için yola çıkmıştı, henüz hac farz değildi. Hudeybiye mevkiine gelindiğinde 1400 kişilik hac kafilesi müşrikler tarafından durduruldu. Müşrikler onların Mekke'ye gidişine izin vermediler. Bu olay üzerine cahiliye kelimesinin de geçtiği şu ayet nazil olmuştu: “İnkâr edenler gönüllerindeki cahiliyenin hamiyet ve asabiyet ateşini ateşlediklerinde, Allah, peygamberine ve inananlara huzur ve sekînet indirdi. Onların takva sözünü tutmalarını sağladı. Onlar bu söze layık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilmektedir” (Fetih, 48/26). Buradaki hamiyet kelimesi muhafaza etmeyi, asabiyeti ve gayreti ifade eder. Isıyla kızgınlık ve birine öfkelenme anlamlarını da içerir. Köpeğe ve aslana korumacı vasıflarından dolayı el-hâmî denmiştir. “ Hamiyet-i câhiliyye “ ifadesi ise bağnazlığı yani körü körüne inanç ve geleneklerin savunulmasını anlatır. İnanç batıl olsa bile onu namus meselesi hâline getirerek ateşli biçimde savunma tutumudur. Nefis kendi isteğini galip getirme arzusunda olduğundan bu onun hoşuna gider, başkalarının inanç ve fikir özgürlüğünü görmezden gelir (Sarıcık, 2004, s. 68-72).

Cahiliye Dönemi'nde Sosyal Hayat

Kabilecilik sistemi, devlet otoritesinin olmadığı Cahiliye Dönemi'nde hayatta kalmanın en önemli unsurlarından birisiydi. Sosyal ve ekonomik faaliyetlerde bulunabilmek, güven içerisinde yaşam sürmek kabile oluşumunun varlığıyla mümkün olmuştu (İbn-i Haldun, 2007, s. 413). Kabile mensuplarının aynı babanın soyundan gelme ve kan bağı ile birbirlerine bağlı olma zorunluluğu vardı. Kabile asabiyeti ve nesep aidiyeti, Arap toplumunun içtimai yapısının temel dinamiğini oluşturmaktaydı. Bu şekilde Araplar kendilerini diğer kabilelerden ve Arap olmayan topluluklardan üstün çıkarmaya çalışmışlardır (Aras, 2024, s. 19). Kabile mensubiyeti, kişinin haklı veya haksız olduğuna bakılmaksızın kesin bir dayanışmayı zorunlu kılmakta; herhangi bir ihtilaf durumunda bireyin ilk merci olarak kabilesine sığınması beklenmekteydi. Bu sebeple kabileler arasında çıkan anlaşmazlıklar kısa sürede büyük kan davalarına dönüşürdü. Kan davaları daha da büyüyerek kabileler arası savaş hâlini almaktaydı. Cahiliye Devri'nde Araplar arasında çıkan savaşlara “Eyyâmü'l-Arab” denilmektedir (Acar, 2024, s. 134).

.....
Arap Yarımadası'nda ticaret bölgedeki halklar için önemli bir gelir kaynağıydı. Araplar arasında ticari faaliyetler çok eski zamanlara kadar dayanmaktadır. Sahil şeridinde ve şehir merkezlerinde yerleşik olan halk, ticari faaliyetler vasıtasıyla ciddi bir iktisadi refah düzeyine ulaşmıştır. Araplar arasında kervan ticareti ve panayırlar önemli bir kazanç kapısıydı. Cahiliye Dönemi'nde kabilelere ait ticari kervanlara ve ticari faaliyetlere karşı herhangi bir zarar gelmesi savaş sebebi sayılmaktaydı (Acar, 2014, s. 103). Hindistan'dan ve Çin'den gelen mallar Suriye, Irak, Anadolu ve Mısır'a getirilmekteydi. Doğudan gelen kervanlar Mekke ve Yesrib'e uğurlardı. Mekke'de tarım üretiminin olmaması, Mekke şehrinin ticaret yolu üzerinde yer alması, Araplar arasında Mekke'nin dini açıdan kutsal kabul edilmesi de ticari faaliyetlerin Mekke'de yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Arap Yarımadası'nda yılın belirli zamanlarında kurulan panayırlar ticari faaliyetlerin artmasını sağlarken aynı zamanda hac mevsiminde Mekke'ye gelen hacılar ihtiyaçlarını karşılamak için bu pazarlardan alışveriş yapmaktaydılar (Sarıcık, 2013, s. 110).

Cahiliye Dönemi Arap Yarımadası'nda Arapların dini inançları ve adetleri hakkında Kur'an-ı Kerim ve hadislerden sonra en fazla bilgi veren kaynak Arap şüirleridir. Söz konusu manzum eserler; dönemin askeri çarpışmaları, gündelik yaşantısı ve putperest inanç sistemi hakkında zengin veriler sunmaktadır. Cahiliye Dönemi'nde yaşayan şairler eserlerinde en fazla Allah, bazı bölümlerde de ahiret, ceza ve mükâfat gibi dini terimleri kullanmışlardır. Cahiliye Dönemi Arap şüirlerinde cinler Allah'a ortak koşan varlıklar olarak anlatılmaktadır. Ayrıca Arap şüirlerinde meleklerle dişilik atfedilmiş, melekler Allah'ın kızları olarak nitelendirmişlerdir (Bulut, 2005, s. 217).

Cahiliye Dönemi Arap Yarımadası'nda doğan çocuklar sıcak yaz aylarında sütanneye verilmekteydi. Bu uygulamanın temel gayelerinden biri de çocukların bedevi kültürü içerisinde Arapaçayı fasih bir şekilde konuşabilme becerisini edinebilmelerini sağlamaktı.

Hz. Peygamber'in ilk çocukluk yıllarını bir sütanne himayesinde geçirmesi ve akabinde 'Arapların en fasihiyim' hadisini irat etmesi, bedevi yaşam tarzının dil melekelerinin inşasındaki müspet rolüne işaret etmektedir (Taberî, 2001, s. 10). Cahiliye Dönemi Arapları dillerinin korunmasına büyük önem vermekteydiler. Bu sebeple çocuklarının düzgün bir dil eğitimi almasını temin etmekteydiler. Öte yandan, Mekke'nin dinî bir merkez hüviyeti taşıması nedeniyle hac zamanında yaşanan yoğun nüfus hareketliliği, çeşitli bulaşıcı hastalıkların yayılmasına zemin hazırlamaktaydı. Bu minvalde tüccar aileler, çocuklarını şiddetli iklim şartlarından ve muhtemel salgınlardan muhafaza etmek amacıyla sütanne (bâdiye) uygulamasına başvurmuşlardır (Palabıyık, 2022, s. 129-130).

Cahiliye Dönemi Arap Yarımadası'nda sosyal hayatın bir parçası olan eğlence kültürü, açık ve kapalı mekânlarda farklı şekillerde icra edilmiştir. Kapalı mekânlardaki meclisler kahir ekseriyetle

kumar (meysir) müsabakalarına tahsis edilmiştir. Büyük çoğunlukla Arap kökenli olmayan ve kendilerine kayne adı verilen cariyeler zenginlerin ve kabile reislerinin evlerinde şarkı söyleyip dans ederek misafirlerini eğlendirirlerdi. Ayrıca Cahiliye Dönemi'nde at yarışları önemli bir yer tutardı. Bununla birlikte avcılık da müşrikler için vazgeçilmez bir eğlenceydi. Koşu düzenleme ve ağırlık kaldırma gibi oyunlar Arap Yarımadası'nda sıkça düzenlenmiştir (Bozkurt, 1994, s. 483). Cahiliye toplumunda müzikli eğlenceler büyük önem kazanmıştır. İnsanlar yolculuk yapacakları, sefere çıkacakları veya seferden döndükleri zamanlarda müzik eşliğinde uğurlama ve karşılama törenleri yapılmıştır. Müşrikler düğünlerde ve eğlence meclislerinde def ve mızmar gibi çeşitli çalgı aletleri kullanarak eğlenmişlerdir. Arap toplumunun ileri gelenleri kendi hizmetlerinde sürekli olarak şarkı söyleyen cariyeler bulundurmışlardır. Müziğin en çok kullanıldığı yerlerden birisi de savaş meydanları ve zafer kutlamalarıydı. Savaşta bunalımdan kurtulmak ve orduya moral vermek için kadınlar ve cariyeler savaş zamanında ordunun konakladığı yerlerde def eşliğinde şarkılar söyleyerek askerleri eğlendirmişlerdir (İyidoğan, 2023, s. 36).

Cahiliye Dönemi'nde ataerkil bir yapıya sahip olan Arap toplumunda erkek günlük hayatta her alanda söz sahibi ve ailenin reisiydi. Cahiliye Dönemi'nde kadının asli görevleri hayvanların bakımını yapmak, yemek hazırlamak gibi ev işleri ile ilgilenmekti. Kadınlar, hürler ve cariyeler olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Bununla birlikte, kabile reislerinin ve aristokrat zümrenin mensubu olan kadınlar, sosyal hiyerarşide avam tabakasına mensup bedevî erkeklerden daha nüfuzlu bir statüye sahip olabilmıştır. Mekke, Yesrib ve Tâif gibi şehirlerde, soylu ailelere mensup hür kadınların siyasi ve idari süreçlerde istişarî bir role sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca eşraf sınıfı evlilik bağlarını denklik esasına dayandırarak yalnızca kendi sosyal statülerine uygun soylularla kurmaya özen göstermiştir (Altıntaş, 2001, s. 63-64).

Cahiliye Devri'nde müşrikler hayızlı kadınları vebalı olarak görmüşler ve onlardan her daim uzak durmuşlardır. Hayızlı kadınlarla aynı sofrada yemek yememişler, aynı yatakta yatmamışlar ve evlerinden uzak tutmuşlardır. Hayızlı kadınların Kâbe'ye girişlerine ve putlara el sürmelerine izin vermemişlerdir (Acarlıoğlu, 2018, s. 116).

Cahiliye Dönemi Arap toplumunda kadınlar köle ve cariyeye olarak alınmış ve satılmıştır. Hukuki bir statüden ziyade birer 'meta' olarak değerlendirilen köle ve cariyeler, temel insani haklardan tamamen tecrit edilmiştir. Efendinin (mâlik) cariyeler üzerinde mülkiyet ve tasarruf hakkı mutlak olup; bu durum, cariyelerin rızaları hilafına ağır işlerde istihdam edilmelerine ve ticari bir kazanç vasıtası olarak fuhşa zorlanmalarına (begâ) zemin hazırlamıştır (Duman, 2011, s. 11).

Cahiliye Dönemi'nde kız çocuklarının canlı bir şekilde toprağa gömülmesinin ve öldürülmesinin sebeplerinden biri de ailelerin geçim sıkıntısı çekmeleriydi. Cahiliye Dönemi'nde erkek çocuklarının hem ekonomik anlamda hem de kabilelerin çıkarları konusunda katkısı daha fazlaydı.

Ayrıca Cahiliye Dönemi'nde kız çocuğu sahibi olmak utanç kaynağı olarak kabul edilmekteydi. Kız çocuklarını toprağa gömme âdeti fakir aileler arasında yaygındı. Kabileler arasında yıllar boyu devam eden kan davalarında savaşıcak erkeklerin sayısının fazla olması o kabilenin gücünü artırıyordu. Bu nedenle kız çocukları değersiz görüldüğü için öldürülüyor veya köle olarak satılıyordu (Demircan, 2004, s. 26). Cahiliye Dönemi'nde kız çocuklarının öldürülmesi için en çok kullanılan yöntem toprağa gömme âdetiydi. Çocuğu dünyaya getiren aile onun yaşamasını istemezse derin bir çukur kazar ve üzerini toprakla örterlerdi. Bu şekilde çukura atılıp üzerine toprak atılan çocuk havasızlıktan hayatını kaybederdi. Çocuğun babası bu işi kız çocuğu doğurduğu için annesine de yaptırmaktaydı. Cahiliye Dönemi'nde kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesinin yanı sıra suda boğarak öldürme veya yüksek bir yerden çocuğun atılması gibi öldürme yöntemleri de uygulanmaktaydı (Yıldırım, 2003, s. 80).

Kız çocuklarının öldürülme sebeplerinden birisi namus kaygısıydı. Dönemin Arap kabileleri arasında gerçekleşen savaşlarda ve yağma olaylarında kadınlar ve kız çocukları öncelik olarak esir alınıyordu. Bu durum galip gelen tarafın en temel hakkı olarak görülüyordu. Araplar arasındaki kız çocuklarının ve kadınlarının düşman eline geçmesi büyük bir namus meselesiydi. Bu nedenle Cahiliye Dönemi'nde kız çocuğu sahibi olmak namusuna leke sürülmesi anlamına gelmekteydi. Ayrıca Cahiliye Dönemi'nde bir erkeğin kız çocuğunu evlendirmesi o baba için utanç verici bir durum olarak kabul ediliyordu. Savaş zamanlarında kadınların ve kız çocuklarının evde tek başlarına kalmaları Cahiliye Dönemi Arapları arasında hoş karşılanan bir durum değildi (Acarlıoğlu, 2019, s. 454).

Kız çocuklarının öldürülmelerindeki diğer bir unsur da yoksulluk korkusudur. Kız çocuğu sahibi olan aileler kız çocuğu dünyaya getirdikleri zaman yoksulluk ve geçim sıkıntısı korkusuna kapılırlardı. Erkek çocuklarının aile bütçesine katkıda bulunacağı, kız çocuklarının ise aileye yük olacağı düşüncesini taşırlardı. Kız çocukları el ve ayaklarının sakat olması, uzuvlarının eksik olması, kör olması, ciltlerinde beneklerinin olması gibi sebeplerden ötürü uğursuz sayılmışlardır. Bu tür durumlarda da kız çocukları çeşitli yöntemlerle öldürülmüştür (Kapar, 2004, s. 492).

İslamiyet yayılmadan önce Arap Yarımadası'nda kölelik ve köle ticareti oldukça yaygındı. Köleler, hür insanlara oranla çok sınırlı haklara sahiptiler. Köleler toplumun en alt tabakasını oluşturmaktaydı. Kölenin efendisine hiçbir şekilde karşı koyma hakkı yoktu. Köleler efendileri tarafından istenildiği gibi dövülebilir, öldürülebilirdi. Ebû Cehil'in Müslüman olduğu gerekçesiyle kölesi Sümeyye'yi öldürmesi bu duruma örnek verilebilir (el-Belâzûrî, 2020, s. 197). Borcunu ödeyemeyen bir kişi çocuğunu köle olarak satabiliyordu. Cahiliye Dönemi'nde köleliğin esas kaynağını savaş esirleri oluşturmaktaydı. Köle bir anneden doğan çocuk da köle olarak kabul ediliyordu. Arap Yarımadası'nda savaşlarda ve yağma olaylarında ele geçirilen kişiler ganimet

.....
olarak köle yapıyor ve satılıyordu. Bu kölelerin büyük çoğunluğunu bedevi ve Afrikalı siyahi köleler oluşturmaktaydı. Hz. Muhammed'in müezzini Bilâl-i Habeşî de bu kölelerden birisidir (Aydın & Hamidullah, 2002, s. 238).

Cahiliye Dönemi'nde müşrikler; kervanlarını yola çıkaracakları zaman, savaş, evlenme, su kuyusu açma ve gayrimeşru çocukların babasını belirleme gibi durumlarda Hübel putunun önüne gelirlerdi. Burada, tahtadan yapılmış ince oklar üzerine "yap" ve "yapma" gibi yazılar yazmak suretiyle bunları bir torbanın içine koyarlar ve içlerinden bir tanesini çekerek çıkan sonuca göre hareket ederlerdi (İbn İshak, 767/2012, s. 77).

Dönemin bir diğer yaygın kehanet türü ise "irâfet" müessesesidir. Su, güneş veya küresel cisimler üzerindeki yansımalarından anlamlar çıkararak ve "arrâf" olarak adlandırılan kâhinler, toplumun kriz anlarında veya gayba dair bilgi arayışlarında temel müracaat merci konumunda olmuşlardır. Müşrik inancında putların ruhaniyeti olduğuna ve bu ruhani güçlerin arrâflarla bir bağ kurduğuna yönelik düşünceler hâkimdir (Sümer, 2016, s. 145-146).

Cahiliye Araplarında sihir yapmak ve kehanette bulunmak çok yaygın bir uygulamaydı. Dönemin inanç sisteminde sihir ve kehanet pratiklerinin, cinler gibi metafizik varlıklarla kurulan irtibat neticesinde icra edildiğine inanılmaktaydı. Arap Yarımadası'nda insanların en yaygın olarak inandıkları ve uyguladıkları sihir şekli cinler ile irtibat kurularak yapılan azaimdi. Arap Yarımadası'nda sihir ve büyü işleri ile en fazla uğraşanlar Yahudilerdi (Çelebi, 2009, s. 170).

Cahiliye Dönemi'nde kabileler arası anlaşmazlıklar yaşandığı zaman sorunların çözümü için topluma yön veren kişilere başvurulmuştur. Özellikle kâhinler ve büyücüler Arap Yarımadası'nda saygın ve güvenilir kişiler olarak kabul edildikleri için hakemlik görevlerini de üstlenmişlerdir (Tekin, 2023, s. 473).

İslam dini yayılmadan önce Cahiliye Dönemi'nde Arap Yarımadası'nda insanlar mahlukatın şerrinden ve onlardan gelebilecek zararlardan korunmak için cinlere sığınmışlardır. İslam tebliğ edildiğinde, bu tür ruhani varlıklara sığınma ritüellerinin tevhid inancına aykırı olduğu Felak ve Nâs surelerinde vurgulanmış, zararlı mahlukata karşı kime ve nasıl sığınacağı bildirilmiştir (Polat, 2015, s. 206).

Cahiliye Dönemi'nde müşrikler, Kâbe'de ve Arap Yarımadası'nın diğer bölgelerinde bulunan putların huzuruna gelerek onlara olan saygılarını sunarlardı. Bu sebeple putlara olan saygılarını sunmak ve onlara olan bağlılıklarını göstermek için koyun, deve, keçi ve sığır gibi hayvanları keserlerdi. Kurban edilen hayvanların kanlarının putların üzerine dökülmesi ve etlerinin yırtıcı hayvanlara terk edilmesi, teberrük (uğur bekleme) maksadıyla uygulanan ritüeller arasındaydı (Tan, 2011, s. 151). Cahiliye Dönemi'nde kurban ibadeti iki bölüme ayrılmaktaydı. Bunlardan birincisi

belirli bir vakte bağı olan kurbanlar, yılın belirli mevsimlerinde, aylarında, günlerinde, bayramlarda ve günün belirli saatlerinde ibadet vakitlerinde kesilen kurbanlardır. Herhangi bir vakte bağı olmayan kurbanlar ise çocuk doğumunda, savaşa gitme ve zafer kazanma gibi durumlarda her zaman her yerde kesilen kurbanlardır. Ölen bir kişiye fayda sağlayacağı düşüncesi ile mezarının başında veya cinlerden korunmak için de kurban kesmişlerdir (Narin, 2013, s. 70-71).

Cahiliye toplumunda kurban ritüeli, bir ibadet olmaktan ziyade tahrif edilmiş ve eziyet boyutuna varan paganist bir geleneğe dönüşmüştü. Cahiliye Dönemi'nde devenin veya koyunun ilk doğan yavrusu putlar için kurban edilmekteydi. Sürü sahipleri, hayvanlarının belirli bir sayıya ulaşması mukabilinde doğan ilk yavruyu putlara adama (*fer'a*) taahhüdünde bulunmuşlardır. *Fer'a* kurbanı denilen bu uygulamada kesilecek yavru hayvan süslenir ve putlar için hazırlanırdı. Hayvanın kanı putun başının üstünden dökülerek ritüel icra edilirdi. Daha sonra kurbanın eti yenilir, derisi ise duvara asılırdı. Yavru hayvanların putlara kurban edilmesinin temel gayesi bereket beklentisiydi (Sarıcık, 2014a, s. 68).

Müşrikler çeşitli sebeplerden dolayı *saiibe*, *bâhire*, *vâsile* ve *hâmî* ismini verdikleri hayvanları kutsal olarak kabul etmişlerdir. Bu hayvanlardan bazılarının etini yememişler, sütünü içmemişler, yününü kesmemişler ve sırtına binmemişlerdir. Müşrikler bazı hayvanların etlerini sadece erkeklere yedirmiş, kadınlara ise yasaklamışlardır. Cahiliye Dönemi müşrikleri hayvanları kurban ederken Allah'ın adını anmaktan imtina etmişlerdir (Şenol, 2018, s. 493; ez-Zemahşerî, 2017, s. 760).

Cahiliye Dönemi'nde en fazla kış aylarında ve kıtlık günlerinde rağbet gören, daha çok zenginlerin oynadığı bir kumar türü olan *meysir* müşrikler arasında büyük bir övünç kaynağı olarak kabul edilmiş ve bu oyunu oynamayanlar kınanmıştır. Bu kumarın asıl amacı kazandıklarını ihtiyaç sahiplerine dağıtarak toplum içinde hayırsever birisi olarak görünmekti. Meysirden sonra kazanılanlar yardıma muhtaç kişilere dağıtılmaktaydı (Fehd, 2009, s. 509). Kumar sonucunda kesilen devenin etinden yoksul durumda olanlar da hisselerine düşeni almaktaydılar. Meysir isimli kumarda kesilecek devede bazı özellikler aranmaktaydı. Müşrik gençler, devenin kumara uygun ve değerli olmasına; özellikle etinin lezzetli, kendisinin ise dişi ve kısır olmasına özen gösterirlerdi (Sarıcık, 1998, s. 41).

Cahiliye Dönemi Arap Yarımadası'nda Tâif, üzüm yetiştiriciliği ve üretilen şaraplarıyla meşhur bir şehirdi. Ayrıca Irak, Suriye ve Yemen'den de çeşitli içkiler tüccarlar tarafından getirilerek yol boylarındaki konaklama yerlerinde ve düzenlenen panayırarda satılmaktaydı. Cahiliye Dönemi'nde hammare veya dikke adı verilen alkollü mekânlar bulunmaktaydı. Bu mekânlarda kayne adı verilen cariyeler dans ederek şarkı söylerlerdi. Kayneler ut başta olmak üzere çeşitli müzik aletleri de kullanırlardı (Bozkurt, 2000, s. 456).

Cahiliye Dönemi'nde müşrik erkekler kadınlarının namusunu ve şereflerini her şeyin üstünde tutmuşlardır. Buna karşılık olarak başkalarının eşlerine karşı aynı saygıyı göstermemişlerdir. Cahiliye Dönemi Arapları arasında isteğe bağlı evlilik dışı cinsel ilişkiler oldukça yaygındı. Cahiliye Dönemi'nde erkekler genellikle cariyeler ile zina yaparlardı. Bu durum Arap toplumunda kötü bir durum olarak karşılanmazdı. Panayırarda ve evlerde cariyeler efendileri tarafından ücret karşılığı fuhuş yaptırılırdı. Cahiliye Dönemi'nde hür kadınlar da gizli dostluklar kurarak zina yapmışlardır. Arap toplumunda, erkeklerin kurduğu evlilik dışı ilişkiler bir ayıp değil; aksine ataerkil bir övünç ve itibar kaynağı olarak algılanmıştır (Duman & Dindi, 2022, s. 97-98). Cahiliye Dönemi'nde fuhuş yapmak hür ve soylu kadınlar için ayıplanmıştır. Buna rağmen sıradan kadınlar ve cariyelerin fuhuş yapmaları normal bir durum olarak kabul görmüştür. Ebû Süfyân'ın eşi Hind, Müslüman olup kendisine İslam dininin emir ve yasakları anlatıldığında ve “zina yapmayacaksın” denildiğinde, “Hiç hür kadın zina eder mi?” diyerek tepki göstermiştir. Bu durum Cahiliye Dönemi'nde hür kadınların zina yapma oranlarının az olduğunu açıkça göstermektedir. Erkeklerin ise ister soylu ister sıradan bir kişi olsun zina yapmaları ayıplanmazdı. Erkekler için zina yapmak övünülecek bir durum hâlini almıştır. Cahiliye Dönemi'nde kız çocuklarının öldürülmesinde, büyüdükleri zaman bu tür eylemlere kalkışabilecekleri endişesi de etkili olmuştur (Aksoy, 2021, s. 28).

Câhiliye Arapları çok tanrılı bir inanca sahiptiler. Bölgeden bölgeye farklılık gösteren sayıları ve isimleri olan putlara tapınırlardı. Putlar çok sayıda olup her birine bir anlam ve bir görev yüklemişlerdi. Allah inancına sahip olmakla beraber putları Allah'a ortak kabul ederlerdi. İnançlarına göre putlar Allah ile iş bölümü yapmışlardı ve putlar onları Allah'a yaklaştıran varlıklardı. Arap Yarımadası'nın kuzeyinden ve güneyinden ticari ilişkilerle bölgeye getirildiği düşünülen putlar vardı. Bunlar zaman içerisinde çeşitli etkenlerle öne çıkmışlardı. Örneğin Mekkelilerin en büyük put saydıkları Hübel kuzeyden, el-Cezîre'den Mekke'ye Amr b. Luhay tarafından getirilmiş bir puttu. Hübel zafer ve yağmur getirmesi için Mekke'ye taşınmış ve Kâbe'nin içine konulmuştu. Görüldüğü üzere Hübel'den beklenen ilk şey zafer ve bereketti fakat bunun dışında da Hübel inanç hayatında önemli bir yer tutardı. Zamanla çeşitli ibadetlerin icra edildiği bir put hâline gelmişti. Bir meselede tereddüt edildiğinde ya da fal bakmak maksadıyla Hübel'in önünde *istiksâm* denen ok çekme ritüeli yapılırdı. Bu, Hübel dışında başka putlarda da başvurulan bir uygulamaydı. Hübel'e hediye verilir, ardından istekte bulunulur ve ok çekilirdi (el-Ezrakî, 2017, s. 122-123). Bir kısım müşrikler Bedir Savaşı'ndan evvel ok çekmişlerdi. Tavafın ve ticari bir seferin ardından Hübel'in yanına uğramak ve saç kesmek yaygın bir âdetti. Ok çekileceği, bir çocuk sünnet edileceği veya bir ölü defnedileceği zaman Hübel için kurban kesmek de uygulamalar arasındaydı. Hübel'e inananlar yılda bir defa onun için toplanırlar ve tazim ederlerdi (Sarıcak, 2014b, s. 34-57).

Mekkelilerin Hübel'den sonra büyük kabul ettikleri Lât putu Tâif'te bulunurdu. Menşei Nebâtîlere dayanan Lât genelde Uzza ile anılan dişi kimlikli bir puttu (Suruç, 2020, s. 141-142). Aslında Hübel ve Zülhalasa dışında olan putların çoğu dişi putlardı. Bu inanç müşriklerin melek inancıyla bağlantılı olup onlar melekleri Allah'ın kızları olarak görürlerdi. Müşriklerin insan biçimci tasavvurunda Allah'a erkeklik atfedilirken; Lât, Uzza ve Menât gibi önde gelen putlar, melek inancıyla da senkretik bir biçimde birleştirilerek 'Allah'ın kızları' (dişi formlar) olarak nitelendirilmiştir. Mekkeliler Allah'ın nesebi olduğu inancına öyle bağlılardı ki Hz. Peygamber'den Allah'ın nesebini sormuşlar, bunun üzerine İhlâs Suresi nâzil olmuştu (Sarıcık, 2014b, s. 81-91; el-Kadı, 1996, s. 449). Genelde Lât ile beraber anılan Uzza putu Batn-ı Nahle denen yerde Mekke'nin doğusunda bulunuyordu. Uzza da Nebâtî menşeli olduğu düşünülen putlardandır. El-E'azz adının müennesi olup en yüce anlamına gelmektedir. Uzza'nın yanında kurban kesmek için bir sunak bulunurdu. Kâbe'yi tavaf ederken "Ve'l-Lâti ve'l-Uzzâ ve menâte's-sâliseti'l-uhrâ, fe inne hünne'l-garâniku'l-'ulâ ve inne şefa'atehunne le türtecâ" (Lât, Uzza ve bir diğer üçüncüsü Menât'a and olsun ki, mutlaka bunlar yüksek kuğulardır uzun boylu ve kuğular gibi güzeldirler ve mutlaka onların şefaati umulur.) diyerek Lât ve Uzza'dan şefaati umarlardı (Sarıcık, 2014b, s. 139, 167).

Müşriklerin Mekke döneminde Müslümanlara karşı uyguladıkları boykot ve eziyetlere karşılık, Hz. Peygamber'i ve yanındakileri amcası himaye etmiştir. Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in vefat hastalığı sırasında, Müslümanların korumasız kalma riski üzerine müşriklerle bir uzlaşma arayışına girilmiştir. Bu uzlaşma için Hz. Muhammed (s.a.v.) tek bir sözün müşrikler tarafından kabul edilmesi şartını öne sürmüştür. Mekkeliler ilk başta bu şarta bağlı uzlaşmaya ılımlı yaklaşıtlarsa da bu sözün "Lâ ilâhe illallah" olduğunu duyduklarında Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle ilahların tek bir ilah yapılmasını kabul etmemişler ve buna şaşırılmışlardı. Onların bir ilah inancına şaşırılmaları cahiliye inancından gelmekteydi zira bir tek ilah birden çok ilahın yaptığı görevi yapamazdı. Cahiliye inancında ilahlar Allah ile onlar arasında aracılık eden ve mutlak güçten yoksun ilahlardı (Sarıcık, 2004, s. 88-90). Cahiliye toplumunun rasyonel sınır tanımayan hedonistik bir yaşam tarzı benimsemesinde, ahiret inancından yoksun olmalarının ve dolayısıyla bunun getirisi olan mesuliyet düşüncesinden uzak olmalarının payı büyüktür. Müşrikler hayatın bu dünya ile sınırlı olduğuna inandıklarından kendilerini zamanın eskittiğini ve öldüreceğini ifade ediyor, ölümden sonra bir hayat olmadığı için ceza ve mükâfat da göreceklere inanmıyorlardı (Sarıcık, 2004, s. 129-130).

Cahiliye'nin Modern Zamana Yansımaları

Modern dünyadaki çağdaş putlar, Cahiliye Dönemi'ndeki putlardan şekil ve görünüş itibarıyla farklı olsalar da insanları Allah'ı anmaktan alıkoyma ve şirk koşma konusunda ortak bir yapıya

.....
sahiptirler. İslam öncesi dönemdeki politeist inanç biçimlerinin mensuplarında yarattığı manevî tatmin ile günümüz insanının dinî değerlere alternatif olarak yücelttiği modern dogmalardan duyduğu psikolojik haz arasında temel bir farklılık bulunmadığı söylenebilir. Günümüzde insanların teknolojinin getirdiği birçok yenilik ve dünyevî tutkuları sebebiyle kendilerine yeni putlar ürettikleri öne sürülebilir (Feyizli, 2015, s. 293).

İslam dininin oluşturmaya çalıştığı temel ilkelerden biri beşerî kardeşliktir. Zengin veya fakir olsun herkes Allah'ın katında eşittir. Cahiliye Dönemi'nde olduğu gibi günümüzde de faiz ve faizcilik bu kardeşliği zedelemektedir. Faizle borç ödemek insanda ve toplumda büyük yaralara sebep olan çıban gibidir. Faizcilik aynı zamanda toplumda haksız kazanç sağlamanın yolunu açmaktadır. İnsanlar arasında büyük gelir adaletsizliğine neden olmaktadır. Faizle borç veren kişiler genellikle zengin kişiler olduğu için sermayenin belirli bir elde toplanmasına yol açmaktadır. Faizin yaygın olduğu bir ekonomide ürünlerin fiyatı tüketen kesimin aleyhine sürekli olarak artmaktadır (Özdemir, 2010, s. 70).

Faizcilikten elde edilen gelir insanda para ve mal biriktirme duygusunu aşlamaktadır. İnsan yapısı gereği haksız kazanç elde ettikçe bencillik ve cimrilik duyguları da artmaktadır. Faizden gelir elde edenler paralarını sürekli olarak biriktirdikleri için ekonomik bunalımlar baş göstermektedir. Aynı şekilde paralarını faize yatıranlar da haksız kazanç elde ederek paranın belirli alanlarda birikimini sağladıkları için paranın piyasada dolaşımını engelleyerek toplum için yapılacak olan yatırımların önüne geçmiş olmaktadır. İslam dini zekât ve sadaka ile insandaki mal ve para hırsının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Allah'ın emri ile gerçekleştirilen bu ibadetler insanda cömertlik ve merhamet gibi manevî yönlerini ön plana çıkarmaktadır (Coşkun, 1973, s. 336).

Cahiliye Dönemi'nde olduğu gibi günümüz insanları tarafından yaygın olarak yapılan zina aile düzenine yapılmış büyük bir saldırı niteliği taşımaktadır. Zinanın yaygınlaşması ve alışkanlık hâline gelmesi aile müessesesine ciddi bir şekilde zarar vermekte ve ailelerin dağılmasına sebep olmaktadır. Zina sebebi ile aile yapısının bozulması toplumun yapısının da bozulmasına yol açar. İslam dininin kesinlikle yasaklamış olduğu ve büyük günahlar arasında kabul ettiği zina, evlilik kurumunun en büyük düşmanıdır. Zina insanlar arasında güven duygusunu sarsmaktadır (Vanlıoğlu, 1992, s. 48). Evlilik kadın ve erkek arasında belirli bir inanç, karşılıklı saygı ve sevgi üzerine kurulan kutsal bir birlikteliktir. İslam dini evlilikte sorumluluklar konusunda eşlerin birbirlerine karşı hal ve hareketlerinde ölçülü olmalarını ayrıca kendilerine verilen sorumlulukların özenle yerine getirilmesini istemektedir. Bu manevî birlikteliğin devamlılığına zarar verecek olan her türlü cinsel münasebetten yani zina bataklığından uzak durulmasını emretmiştir (Dede, 2017, s. 645-646).

Klasik Cahiliye toplumunda değersizleştirilen kadın imgesinin, günümüzde otonomi kazanma kisvesi altında tüketim endüstrisinin edilgen bir unsuruna dönüştürüldüğü ileri sürülebilir. Kadının kişiliği veya yetenekleri yerine, sadece fiziksel görüntüsü üzerinden belirlenmesi, Cahiliye'deki “doğurganlık ve güzellik değerlidir” anlayışının modern bir tezahürü olarak okunabilir (Güvendi, 2023, s. 104).

Günümüzde kumar oynayan insanların çeşitli sebeplerden dolayı bu yola başvurdukları görülmektedir. Bunların başında eğlenme, günlük sorunlardan kaçma ve kolay yoldan para kazanma gibi faktörler yer almaktadır. Genellikle günümüzde insanlar günlük hayatın vermiş olduğu sıkıntılardan kurtulmak ve kolay yoldan büyük paralar kazanmak için kumara başvurmaktadırlar. Yapılan araştırmalara göre kadınların erkeklere oranla daha fazla sanal kumar oynadığı, kumar bağımlısı olan bireylerin ailelerinin de kumar bağımlısı olduğu kanıtlanmıştır. Günümüzde özellikle gençler arasında yaygın olan sanal kumar toplumda büyük yıkımlara neden olmaktadır (Karakartal, 2023, s. 1009). Toplumda geniş bir kitleye hitap eden şans oyunlarına katılım günümüzde oldukça fazladır. Şans oyunlarında kazanmanın tamamen şans odaklı olması kumara göre daha masum kabul görmektedir. Şans kişinin tamamen bilgisinin ve emeğinin dışında olan sadece belki bir ihtimal mantığıyla hareket eden bir sistemdir. Şans oyunları toplumda kadın, erkek, yaşlı genç herkesin beklentisini yüksek tutan sosyal bir tehlikedir. Şans oyunları tamamen insanların içinde buldukları maddî bunalımdan kurtulup rahat bir hayat sürmek için kolay yoldan para kazanmanın hayalini yaşatmaktadır. Şans oyunu oynayan insanlar genel olarak beklentiyi yüksek tuttuklarından dolayı daha sonucu görmeden psikolojik bir rahatlık içine girmektedirler. Şans oyunları, daha çok maddi sıkıntı içinde olan ve gelir seviyesi düşük olan insanlar için cazip bir konumdadır. Sürekli zengin olma ümidiyle bütün varlığını şans oyunlarına ve kumara yatıran insanların büyük bir hüsrana uğradıkları hatta intihara sürüklendikleri kaçınılmaz bir gerçektir (Bayındır, 2018, s. 66-67).

Gün geçtikçe yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve internet kullanımının giderek yaygınlaşması insanların yaşamını derinden etkileyen faktörlerden birisidir. İnternet insanların günlük hayatlarının vazgeçilmez bir parçası hâline gelerek adeta insanlığı esir almıştır. Günümüzde neredeyse internet olmadan hiçbir iş yapılamamaktadır. İnternet gözle görünmez bir esaret olarak insanlığın günlük yaşantısına ve hayatın gidişatına yön vermektedir. İnternet her türlü bilgiye kolayca ulaşmamızı, alışveriş yapmamızı kolaylaştırdığı kadar aile, akrabalık ve arkadaşlık bağlarına da ciddi anlamda zarar vermektedir. İnternetin erişiminin kolay ve ucuz olması insanlar arasındaki diyalogun zayıflamasına sebep olmaktadır. İnternet bağımlısı olan insanlar zamanla depresyona girmektedirler ve kendi duygularını anlatacakları kişiler bulamamaktadırlar. Bu durum nörolojik ve psikolojik hastalıkları da beraberinde getirmektedir. Son yıllarda yapılan tıbbi araştırmalar gelinen noktayı açıkça göstermektedir (Duman, 2021, s. 127). Cahiliye'nin “cehl” yani bilgisizlikle birlikte

öfke boyutu, günümüzün dijital mecralarında “linç kültürü” olarak ifade edilen durumu meydana getirmektedir. Sosyal medya uygulamalarında kullanıcıların birbirine karşı tahammülsüzlüğü; bilgi ve düşünceden ziyade heyecan ve öfke duygusu ile hareket etmesi, İslam’ın önerdiği “hilm” duruşunun tam zıddıdır. Bilgiye erişimin kolaylaştığı bu çağda bilginin özensizce tüketilerek öfke aracına dönüştürülmesi sanal bir cahiliye ortamı meydana getirmiştir (Timur & Özcan, 2021).

Kapitalist dünyada gelişen ekonomi, şehirleşme ve iletişim araçları beraberinde farklı bir yaşam tarzını da getirmiştir. Bu küresel sistem milyonlarca insanı peşinden sürükleyen spor adı altında birtakım faaliyetlerin, vazgeçilmez bir yaşam felsefesi olmasını sağlamıştır. Eğlence ve spor kültürünün bireyler tarafından ekonomik kazanç kapısı olarak algılanması sonucunda dijital kumar bağımlılığının artmakta olduğu söylenebilir (Yaşar, 2010, s. 147-148).

Cahiliye toplumunun temel taşı olan “asabiyet”, bugüne ırkçılık, ötekileştirme ve ideolojiye körü körüne bağlılık olarak yansımaktadır. Cahiliye Devri’nde bir kabile üyesinin, “zalim de olsa kardeşine yardım etme” düsturu, günümüzde “benim mahallemden olan her zaman haklıdır” anlayışıyla uluslararası, bireyler arası ilişkilerde kendini göstermektedir. Modern dünya, BM gibi yapılarla hakkı ve adaleti üstte tuttuğu reklamını yapsa da kendi “kabilesinden” (ittifakından) olmayan toplumlara karşı gösterdiği umursamazlıkla, müşriklerin sergilediği haksız korumacılık tutumunu sürdürmektedir. Kabile içi dayanışmanın modern formu olan lobicilik faaliyetiyle bu devam ettirilmektedir. 1995 yılında gerçekleşen Srebrenitsa Soykırımını ve 2023-2025 tarihlerinde İsrail’in Gazze’de uyguladığı soykırım kendi kabilesinden olmayana karşı gösterilen vurdumduymazlığın son örneklerindedir (Alp, 2017, s. 160-161).

SONUÇ

Cahiliye Dönemi, genel olarak incelendiğinde yalnızca tarihsel bir kavram olmayıp, aynı zamanda Arap Yarımadası’nda İslamiyet’in hâkimiyetinden önceki süreci de kapsayan bir dönemi ifade etmektedir. Güney Arabistan’daki yerleşik medeniyetlerden (Maîn, Sebe, Himyer) Kuzeydeki Gassânî ve Lahmî krallıklarına kadar uzanan siyasî yapılar, Arapların aslında köklü bir siyasî tecrübeye ve medeniyete sahip olduğunu ancak bunun tüm toplumu kapsayan tevhidî bir üst yapı ile taçlanmadığı sürece kaos ve çatışmadan kurtulamadıklarını kanıtlamaktadır. Amr b. Luhay’ın Suriye’den ilk putu Kâbe’ye getirmesi ile birlikte putperestliğin oluştuğu görülmektedir. Arap Yarımadası’nda putperestlik zamanla ekonomik sistemin ve sosyal hayatın temelini oluşturmuştur. Kâbe’nin putlarla doldurularak bir ticaret merkezine dönüştürülmesi, inancın müşriklerin maddî çıkarları doğrultusunda nasıl hizmet ettiğini göstermektedir. Arap Yarımadası’nda sosyal yapıyı oluşturan kabilecilik sistemi ve asabiyet duygusu bitmek bilmeyen kan davaları toplumsal birliğin ve adalet duygusunun derin yaralar aldığını açıkça göstermektedir. Diğer taraftan kız çocuklarının çeşitli yöntemlerle öldürülmesi, kadınlara hiçbir hak tanınmaması, kadınların köle olarak alınıp

.....
satılması ve fuhşa yönlendirilmeleri insanî değerlerin tamamen yok sayıldığı bir durumu gözler önüne sermektedir. Kadını böylesine değersiz gören Arap toplumunun, tapındıkları putlara kadın isimleri verip onları süslemeleri de büyük bir ahlakî çelişkiye işaret etmektedir. Cahiliye Dönemi alışkanlıkları olarak nitelendirilen faiz, zina ve kumar gibi kötülükler Arap Yarımadası'nda bireysel ve toplumsal ahlakın nasıl çöküş içinde olduğunu açıkça göstermektedir. Bu bağlamda Cahiliye Dönemi'nde yaygın olan falcılık ve büyücülük uygulamaları insanların gerçek kader ve teslimiyet duygusundan uzaklaşıp Allah'ın lanetlediği şeyleri yapmakta ısrar ettiklerinin kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu unsurlar bir arada düşünüldüğünde Cahiliye kavramı sadece bilgisizlik hâli değil, İslam dininin aydınlatıcı bilgisinden mahrum bir toplumun kapsamlı olarak içine düştükleri sapkınlık ve çöküş hali olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüz modern dünyasında insanlar arasında yayılan faiz, zina, alkol ve kumar gibi Cahiliye Dönemi alışkanlıkları toplumları derinden etkilemektedir. İnsanların boş vakitlerini değerlendirme ve eğlence aracı olarak gördükleri kumar bağımlılığı giderek artmakta ve insanları büyük borç batağına sürüklemektedir. Her geçen gün artan alkol bağımlılığı özellikle gençlerin hayatlarını olumsuz yönde etkilemekte ve cinayet olaylarının artmasında etkili olmaktadır. Zina bataklığına bulaşan insanların aile bağları zayıflamakta ve kopma noktasına gelmektedir. Kumar türü olan şans oyunları, insanların kolay yoldan zengin olma arayışı içerisine girmelerine sebep olmaktadır.

Cahiliye Dönemi'nde şirk, kişinin Allah ile arasına koyduğu ve medet umduğu maddî yapılar olan putlarda ortaya çıkarken, günümüzde “şirk” anlayışı daha soyut şekillere bürünmüştür. Modern insan; parayı, kariyeri, şöhreti, bilimi, devleti veya ideolojik önderleri yüceltme eğilimiyle, bu kavramları hayatının merkezine alarak birer “çağdaş put” formuna dönüştürmüştür. Kendi isteklerini yegâne otorite kabul eden hazza dayalı modern yaşam tarzı, Kur'an-ı Kerim'in tarif ettiği “kendi arzusunu ilah edinen” insan tipinin tam bir yansımasıdır. Allah'ın gönderdiği hükümleri görmezden gelerek toplum ve birey hayatında O'na meydan okuyan insanın kendi kanunlarını koyma eğilimi Allah'ın hükümlerine tahammül edememeyi ve şaşkınlıkla karşılamayı beraberinde getirmiştir. Bu şaşkınlık Cahiliye insanların “ilahların tek bir ilah yapılmasını” hayretle karşılayan tutumuyla birebir örtüşmektedir zira modern insan da kendisine birçok ilah edinmiştir (Feyizli, 2015, s. 293-298).

KAYNAKÇA

- Acar, C. (2014). Ana hatlarıyla cahiliye toplumunda savaş sebepleri. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, (1), 93-114.
- Acar, C. (2024). İslam tarihi kaynaklarına göre cahiliye ve savaş. *Akademik Siyer Dergisi*, (Cahiliye Özel Sayısı), 130-145.
- Acarlıoğlu, A. (2018). İlk dönem İslam tarihinde kadının konumu. *Artuklu Akademi Dergisi*, 5(1), 115-139.

- Acarlıoğlu, A. (2019). Cahiliye Arap toplumunda kız çocuklarının katli meselesi: İslam tarihi perspektifinden değerlendirme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(1), 441-460.
- Ağırakça, A. (1996). Gassaniler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 13, ss. 397-398). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aksoy, R. (2021). İslam öncesi toplumlarda ve İslam'da kadının statüsü. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, (15), 20-39.
- Alp, İ. (2017). Srebrenitsa soykırımını (Temmuz 1995). *Avrasya Etüdleri*, (52), 147-168.
- Alrawashdeh, Z. (2019). Kur'an'da cehalet kavramının anlam alanı. *İslami İlimler Dergisi*, 14(1), 7-31.
- Altıntaş, R. (2001). Cahiliye Arap toplumunda kadın. *Diyanet İlmi Dergi*, 37(1), 61-85.
- Aras, Ö. (2024). Cahiliye Dönemi sosyal hayatında nesep kültürü. *Akademik Siyer Dergisi*, (Cahiliye Özel Sayısı), 2-32.
- Aydın, M. A. & Hamidullah, M. (2002). Köle. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 26, s. 238). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayındır, G. (2018). Kumar ve şans oyunlarına toplumsal bakış: Niğde örneği. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 58-83.
- Belâzûrî, E. A. (2020). *Ensâbü'l-eshraf* (M. Akbaş & M. K. Yılmaz, Çev.; Cilt 1). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Bozkurt, N. (1994). Eğlence. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 10, s. 483). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, N. (2000). İçki. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 21, s. 456). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Brockelmann, C. (1964). *İslam milletleri ve devletleri tarihi I* (N. Çağatay, Çev.). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bulut, A. (2005). Cahiliye şairinde bazı dini motifler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(18), 213-235.
- Büyükcoşkun, K. (1991). Arabistan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 3, ss. 252-258). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Canikli, İ. (2020). Ignaz Goldziher'in 'İslam Kültürü ve Araştırmaları I-II' eseri bağlamında Hz. Peygamber ve hadisler hakkındaki görüşlerine yeniden bakış. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 339-364.
- Cengiz, E. & Canpolat, Y. (2021). Gassanilerin kuruluşundan yıkılışına kadar Gassani-Sâsâni münasebetleri. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), 737-744.
- Coşkun, M. (1973). Faiz banka ve İslam 8: İslam dini, faizi niçin haram kılmıştır? *İslam Medeniyeti Dergisi*, 3(34), 33-37.
- Çağatay, N. (1957). *İslam'dan önce Arap tarihi ve cahiliye çağı*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuş, L. (2016). Kavramsal ve tarihsel açıdan cahiliye. *Milel ve Nihal*, 13(1), 44-69.

- Çelebi, İ. (2009). Sihar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 37, s. 170). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dede, İ. (2017). Türk boşanma hukukuna farklı bir yaklaşım: Zina ve haysiyetsiz hayat sürme arasındaki kesin sınır. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(3), 643-663.
- Demircan, A. (2004). Cahiliye Araplarında kız çocuklarını gömerek öldürme âdeti. *İstem*, 2(3), 9-29.
- Demircan, A. (2015). *Cabiliye Arapları*. Beyan Yayınevi.
- Duman, M. F. & Dindi, K. (2022). *Cabiliye Dönemi'nde sosyal hayat*. Fecr Yayınları.
- Duman, M. Z. (2011). İslam'ın köle ve cariye sorununa yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 1-54.
- Duman, Ö. D. (2021). İnternet bağımlılığı çerçevesinden kumar ve oyun bileşenleri üzerine bir yazın taraması. *İletişim ve Diplomasi*, (5), 123-139.
- el-Ezrakî (2017). *Abbâru Mekke* (Y. V. Yavuz, Çev.). Ankara Okulu Yayınları.
- el-İsfehânî, R. (2012). *el-Müfredat* (A. Güneş & M. Yolcu, Çev.). Çıra Yayınları.
- el-Kadı, A. (1996). *Esbâb-ı nüżûl* (S. Akdemir, Çev.). Fecr Yayınları.
- Erbil, K. (2023). İslam öncesi Araplar ve Gassaniler. *İlahiyat alanında uluslararası çalışmalar* içinde (ss. 76-80). Serüven Yayınları.
- ez-Zemahşerî, E. K. C. M. b. Ö. (2017). *el-Keşşaf an bakâiki gavamiżi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fi vüçûhi't-te'vil* (M. Sülün, Ed.; Cilt 2). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Fayda, M. (1993). Cahiliye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 7, s. 17). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fehd, T. (2009). Meysir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 29, s. 509). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Feyizli, H. T. (2015). Kur'an perspektifinden put edinme ve putlaştırma psikolojisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 277-302.
- Güner, N. Ş. (2015). *Seyyid Kutub'ta cahiliye kavramı ve modernizm eleştirisi*. [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Türkiye].
- Güvendi, N. E. (2023). Moda ve reklam bağlamında “nesne olarak kadın bedeni” dönemlere göre ilişkisel analiz. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 92-114.
- Hitti, P. K. (1968). *Siyasî ve kültürel İslam tarihi* (S. Tuğ, Çev.). Boğaziçi Yayınları.
- İbn-i Haldun (2007). *Mukaddime 1* (S. Uludağ, Haz.). Dergâh Yayınları.
- İbn-i Hişam (2006). *Sîret-i İbn-i Hişam*. Kahraman Yayınları.
- İbn-i İshak, M. (2012). *Siyer-i İbn-i İshak: Hz. Muhammed'in hayatı* (M. Hamidullah, Haz., & M. Ş. Bilik, Çev.). Düşün Yayıncılık. (Orijinal eser yayımlanma tarihi 767).
- İbnü'l-Cevzî (2009). *Zadü'l-mesir* (A. Öztürk, Çev.; Cilt 5). Yedigece Yayınları.
- İyidoğan, M. (2023). *Cabiliye ve Hz. Peygamber dönemi eğlence kültürü*. Selenge Yayınları.

- Kapar, M. A. (2003). Lahmîler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 27, ss. 54-55). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kapar, M. A. (2004). Mev'ûde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 29, s. 492). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karakartal, D. (2023). Kumar bağımlılığının yol açtığı psikososyal sorunların değerlendirilmesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 1007-1016.
- Kur'an-ı Kerim* (2012). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Narin, İ. (2013). Cahiliye Dönemi'nde kurbanlıklar üzerine doğurganlığa bağlı olarak bina edilmiş örfler ve hükümler. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 63-83.
- Nevevî, E. Z. M. Y. B. Ş. (1994). *Sabîhu Müslim bi-şerbi'n-Nevevî* (2. baskı, Cilt 1-18). Müessesetü Kurtuba.
- Öz, M. (1995). Ezlam. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 12, s. 67). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Faiz (riba) kavramına İslami bir yaklaşım. *Eskiyeni*, (18), 62-76.
- Palabıyık, M. H. (2022). *Cahiliye Dönemi'nde gündelik hayat*. Fecr Yayınları.
- Polat, E. (2015). Felak ve Nas sureleri bağlamında sihir mefhumu. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(52), 203-220.
- Sarıcık, M. (1998). Cahiliye kumarı meysir. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 33-64.
- Sarıcık, M. (2004). *İnanç ve zibniyet olarak cahiliye*. Nesil Yayınları.
- Sarıcık, M. (2013). Cahiliye Dönemi'nde Arap Yarımadası panayırıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (31), 109-140.
- Sarıcık, M. (2014a). Hayvanlara şefkat ve merhamet açısından bazı cahiliye adetlerine son verilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 61-86.
- Sarıcık, M. (2014b). *Hicâz'ın beş putu ve çağdaş putlar*. Nesil Yayınları.
- Suruç, S. (2020). *Kâinatın efendisi peygamberimizin hayatı*. Nesil Yayınları.
- Sümer, N. (2016). Cahiliye Araplarında falcılık. *Milel ve Nihal*, 13(1), 134-157.
- Şenol, Y. (2018). Hayvan kesiminde besmele meselesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (31), 491-508.
- Taberî (1996). *Taberî tefsiri* (H. Karakaya & K. AYTEKİN, Çev.; Cilt 6). Hisar Yayınları.
- Taberî (2001). *Târih-i Taberî* (M. F. GÜRTUNCA, Çev.; Cilt 3). Sağlam Yayınları.
- Tan, Z. (2011). Kur'an öncesi Arap toplumunun örf ve adetlerini bilmenin Kur'an'ı anlamadaki rolü: Kurban örneği (II). *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(32), 145-174.
- Tekin, F. (2023). Cahiliye'den İslam'a hakemlik geleneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 471-490.

- Timur, S. D. & Özcan, A. (2021). Sosyal medya ve linç kültürü. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (56), 1-15.
- Tomar, C. (2013). Yemen: Tarih (Osmanlılara kadar). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 43, ss. 402-405). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Turhan, A. (2017). Kur'an yorumunda cahiliye bilgisi ve Kur'an'da cahiliye kavramı. *Milel ve Nihal*, (33), 151-167.
- Vanlıoğlu, A. (1992). Zina ve zararları. *Diyanet İlmi Dergi*, 28(4), 37-52.
- Yalar, M. (2005). Câhiliyenin kavramsal ve tarihsel mahiyeti ışığında şüriinin sosyal arka planı. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 75-95.
- Yaşar, M. R. (2010). Şans oyunları ve iddia. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 138-171.
- Yazır, E. M. H. (2021). *Hak dini Kur'an dili* (Cilt 2). [Yayınevi belirtilmemiş].
- Yeşilyurt, Y. (2011). *Yemen'de Osmanlı-İngiliz mücadelesi (1871-1914)* (Tez no 304054). [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiye]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Yıldırım, Y. (2003). İslam öncesi Arap Yarımadası'nda çocuk öldürme olgusu. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (7), 79-111.
- Yıldız, H. D. (1991). Arap. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 3, ss. 321-324). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.